

2014

Onderzoek naar discriminatie door antidiscriminatievoorzieningen

Een overzicht van methoden

vóór gelijke behandeling
tegen discriminatie

voorkomt en bestrijdt
discriminatie

Saskia van Bon en Kim van Drie
RADAR en Art.1

Colofon

Tekst

Saskia van Bon, Kim van Drie

Uitgave

RADAR, voor gelijke behandeling tegen discriminatie
Grotekerkplein 5
3011 GC Rotterdam

t: 010-4113911
e: info@radar.nl
w: www.radar.nl

Art. 1, kenniscentrum discriminatie Nederland
Grotekerkplein 5
3011 GC Rotterdam

t: 010-2010201
e: info@art1.nl
w: www.art1.nl

Dit overzicht is tot stand gekomen binnen het project *Regionale Rapportage over Discriminatiegegevens* dat is gefinancierd door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

2014

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Algemene aandachtspunten voor onderzoek	3
1 Structurele screening van vacatureteksten of mediaberichten	5
2 Praktijktest.....	6
3 Dossieranalyse	7
4 Kwantitatief onderzoek: enquête	8
5 Kwalitatief onderzoek: interviews en/of focusgroepen	11
6 Trending topic onderzoek	13
7 Literatuuronderzoek/deskresearch	14
8 Flitsonderzoek	16
9 Casestudy.....	17

Inleiding

Er is allerlei informatie beschikbaar over discriminatie. Antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) rapporteren jaarlijks aan gemeenten over de meldingen van discriminatie die zij ontvangen. Ook andere organisaties registreren meldingen of incidenten en rapporten hierover. Deze registraties bieden echter maar beperkt zicht op het fenomeen discriminatie. Ze laten vooral zien waar de vragen gesteld moeten worden: wat betekent een plotselinge stijging van het aantal meldingen van discriminatie op grond van religie in het onderwijs? Hoe ziet discriminatie in het uitgaansleven er eigenlijk uit? En welke acties van een gemeente kunnen dan zinvol zijn? ADV's kunnen dit soort vragen beantwoorden. Vaak is het dan noodzakelijk om aanvullend onderzoek te doen.

In dit overzicht vind je de methoden van onderzoek die ADV's kunnen toepassen om specifieke vragen over discriminatie in een regio of gemeente te kunnen beantwoorden.¹ Het gaat daarbij om toegepast onderzoek, bedoeld om gemeenten of andere partijen bruikbare inzichten en handvatten te bieden om discriminatie te voorkomen of aan te pakken. Dit overzicht beoogt onderzoekers bij ADV's een handvat te bieden bij het vormgeven en uitvoeren van onderzoek. Het dient daarnaast als aanzet tot een meer uniforme aanpak van onderzoek door ADV's.

Elke onderzoeksmethode die is opgenomen in dit overzicht is voorzien van een korte omschrijving en een toelichting op de inzichten die ermee verkregen kunnen worden. Voorbeelden van onderzoeksvragen zijn toegevoegd om laatstgenoemde te verhelderen. Voor elke methode zijn enkele aandachtspunten geformuleerd. Deze zijn uiteraard verre van uitputtend. Voor uitgebreide informatie zijn verwijzingen naar methodologische handboeken opgenomen. Bij elke methode zijn verder enkele voorbeeldonderzoeken vermeld, zoveel mogelijk afkomstig van ADV's en hier en daar ook van andere auteurs. Een enkele uitzondering daargelaten, hebben alle genoemde onderzoeken betrekking op discriminatie. De publicaties waarnaar wordt verwezen zijn, waar mogelijk, als link in het document opgenomen. Hieronder volgt allereerst een aantal algemene aandachtspunten bij het doen van onderzoek.

Algemene aandachtspunten voor onderzoek

- Maak altijd een helder onderzoeksplan, waarin je beschrijft wat het doel is van je onderzoek, hoe je het onderzoek opzet en hoe je de uitkomsten wilt documenteren. Formuleer een heldere onderzoeksvraag. Zorg voor een goede afbakening van je onderzoek. Maak hierover duidelijke afspraken met de (eventuele) opdrachtgever. Zie voor meer informatie over het schrijven van een onderzoeksplan bijvoorbeeld de publicatie *Zo doe je een onderzoek* van Grit & Julsing (2009).
- Onderzoek kost meestal veel tijd. Een goede planning is essentieel.
- Neem in je rapport een beschrijving op van de methode van het onderzoek: wat heb je allemaal gedaan? Deze beschrijving moet anderen in principe in staat stellen je onderzoek te herhalen: dit is belangrijk voor de *betrouwbaarheid* van het onderzoek. Geef een beschrijving van de aanpak, definities van gehanteerde begrippen, de respondenten, eventueel de interviews, de dataverwerking en de analyse. Neem een eventuele vragenlijst op als bijlage.

¹ Dit overzicht is toegespitst op onderzoek dat door ADV's kan worden uitgevoerd. In een eerdere publicatie van Art.1 is een uitgebreider overzicht te vinden van beschikbare methodes om discriminatieproblematiek in kaart te brengen. Zie: Bon, S, Van & Dinsbach, W. (2012) [*Gegevens en informatie over discriminatie: Onderzoeksmethodes en beschikbare bronnen in Nederland*](#) Rotterdam: Art.1.

Voor meer informatie over het schrijven van een rapport zie bijvoorbeeld de publicatie *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen* van Boeije (2005).

- Schrijf een rapport dat aantrekkelijk en leesbaar is voor je doelgroep.
- Elke onderzoeksmethode heeft zijn kracht en beperking. Het is daarom zinvol om, indien mogelijk, verschillende onderzoeksmethoden te combineren om een onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden: met een kwalitatief interviewonderzoek kun je bijvoorbeeld verkennend vooronderzoek doen voordat je een enquêteonderzoek uitzet; maar het kan ook dienen als een verdieping van de resultaten van de enquêteonderzoek. Met literatuuronderzoek kun je een theoretisch kader ontwikkelen dat je vervolgens toetst met een kwalitatief of kwantitatief onderzoek. Maar literatuuronderzoek kan ook dienen om aanvullende informatie te verzamelen over een onderwerp en puur beschrijvend van aard zijn.
- Let bij de keuze van een type onderzoek op: **kwalitatief onderzoek** (waarbij je respondenten bijvoorbeeld interviewt) geeft *geen inzicht in de omvang van een bepaald fenomeen* - de resultaten zijn niet kwantitatief te generaliseren naar de totale populatie. Representatief kwalitatief onderzoek geeft wel een volledig beeld van alle mogelijke meningen/houdingen/gedragingen in de totale populatie; maar dan weet je dus niet hoe vaak elk van de meningen/houdingen/gedragingen voorkomen in de totale populatie. Het samenstellen van een representatieve steekproef kan moeilijk zijn. Kwalitatief onderzoek kan ook verkennend van aard zijn en kan dan kleinschalig met een beperkt aantal respondenten opgezet worden. De bevindingen van een dergelijk onderzoek kunnen echter niet gegeneraliseerd worden naar de totale populatie.
- Met **kwantitatief onderzoek** (waarbij je bijvoorbeeld gebruik maakt van enquêtes) kun je makkelijker een grotere onderzoeksgroep bevragen dan met kwalitatief onderzoek. Het uitvoeren van representatief kwantitatief onderzoek, wat betekent dat de respondentengroep een afspiegeling is van de totale populatie (naar voor het onderzoek relevante kenmerken), is complex en kostbaar. Dergelijk onderzoek is wel de enige manier waarop je uitspraken kunt doen over de *omvang* van ervaringen, opinies en attitudes in de maatschappij.

1 Structurele screening van vacatureteksten of mediaberichten

Korte omschrijving	<p>Bij een structurele screening wordt over een langere periode op vaste momenten (bv. wekelijks/tweewekelijks/maandelijks) en volgens een vooraf vastgestelde werkwijze, gekeken naar:</p> <p>1) vacatureteksten, waarbij wordt bepaald of er eisen worden gesteld aan de sollicitant die mogelijk discriminerend zijn (op wettelijke gronden, zoals geslacht, leeftijd of ras); of</p> <p>2) nieuwsberichten (in kranten, op televisie en/of websites), waarbij wordt gescand op berichtgeving over incidenten met een discriminatoir karakter in het werkgebied van de ADV.</p> <p>De screening van vacatures en nieuwsberichten geeft de ADV aanvullend inzicht in wat zich in de regio afspeelt. Daarnaast kan de ADV bedrijven informeren over gelijkebehandelingswetgeving indien de vacatureteksten daar aanleiding toe geven.</p>
Inzicht in	<ul style="list-style-type: none"> • Discriminatie bij toegang tot de arbeidsmarkt in de regio. • Informatie over discriminatievoorvallen in de regio waarover bericht is in (regionale) media. • Thema's in relatie tot discriminatie die veel media-aandacht ontvangen in de regio en de ontwikkelingen hierin.
Mogelijke onderzoeksvragen	<ul style="list-style-type: none"> • Hoeveel vacatures met discriminatoire eisen zijn in [jaar a, b en c] verschenen in [regionale media x, y, z]? • Worden er discriminatoire eisen gesteld in vacatureteksten? Zo ja, hoe? Welke? • Welke onderwerpen of gemeenten vallen op in de berichtgeving over discriminatoire voorvallen of praktijken?
Aanpak onderzoek, aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> • Stel voordat je de bronnen bekijkt een analytisch instrumentarium op (d.w.z. een lijst termen en beeldkenmerken die je meeneemt in je analyse) om te zorgen dat je een gestructureerde analyse kan uitvoeren op vooraf afgebakende onderwerpen en zo antwoord kan geven op de onderzoeksvraag.
Voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> • Bureau Discriminatiezaken (2010) <i>Factsheet: Leeftijdscriminatie</i>.
Voor meer informatie over methodologie bij dit type onderzoek zie	<ul style="list-style-type: none"> • Berg, H. van den (2004b) 'Discoursanalyse in de praktijk' <i>KWALON</i> 9(3): 27 - 34. • Boer, F. de & A. Smaling (2011) <i>Benaderingen in kwalitatief onderzoek</i> Den Haag: Boom Lemma.

2 Praktijktest

Korte omschrijving	De praktijktest is een werkwijze waarbij je met testpersonen of profielen van fictieve testpersonen (bijvoorbeeld in de vorm van een sollicitatiebrief en CV) onderzoekt of er in een bepaald domein van het dagelijkse leven gediscrimineerd wordt. De praktijktest is - mits correct uitgevoerd - de meest zuivere methode om discriminatie vast te stellen. De test kan zowel klein (kleine steekproef) als groot (grote steekproef) zijn, afhankelijk van het doel, de vraag en/of de melding.
Inzicht in	<ul style="list-style-type: none"> • Of er, in een specifiek geval of in een specifiek leefgebied, al dan niet gediscrimineerd wordt op grond van één van de wettelijke discriminatiegronden.
Mogelijke onderzoeksvragen	<ul style="list-style-type: none"> • Wordt mensen met een donkere huidskleur vaker een hypotheek geweigerd dan mensen met een lichte huidskleur? • Is de kans dat een mannelijke sollicitant wordt uitgenodigd voor een gesprek bij een loonwerkersbedrijf groter dan dat een vrouw wordt uitgenodigd? • Worden mensen die solliciteren bij bedrijf x geselecteerd op uiterlijke kenmerken die te maken hebben met hun geloof? • Worden mensen met een niet-Nederlandse achtergrond vaker geweerd bij uitgaansgelegenheden in gemeente x dan mensen met een Nederlandse achtergrond?
Aanpak onderzoek, aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> • Stel het testteam zorgvuldig samen, zorg dat er een testpersoon is met een zogenoemd beschermd kenmerk (zoals ras, geslacht of leeftijd) en een testpersoon zonder dat kenmerk. De beide testpersonen dienen zo te worden geselecteerd en getraind dat zij vrijwel dezelfde kenmerken hebben, afgezien van het beschermde kenmerk en zij moeten aan verschillende voorwaarden voldoen om testpersoon te mogen zijn (zie de publicatie <i>Handleiding Praktijktest Discriminatie</i> van Kif Kif & Liga voor Mensenrechten 2007). • Herhaal de test om de geloofwaardigheid te verhogen.
Voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> • Andriessen, I. Nievers, E. Faulk, L. & J. Dagevos (2010) <i>Liever Mark dan Mohammed? Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van niet-westerse migranten via praktijktests</i> Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. • Panel Deurbeleid Rotterdam (s.a.) <i>Panel Deurbeleid</i>.
Voor meer informatie over methodologie bij dit type onderzoek zie	<ul style="list-style-type: none"> • Andriessen, I. Nievers, E. Faulk, L. & J. Dagevos (2010) <i>Liever Mark dan Mohammed? Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van niet-westerse migranten via praktijktests</i> Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. • Kif Kif & Liga voor Mensenrechten (2007) <i>Handleiding Praktijktest Discriminatie</i> Gent/Brussel: Kif Kif & Liga voor de Mensenrechten. • Spee, G. (1992) <i>De praktijktest als bewijs van rassendiscriminatie bij kamerverhuur</i> Utrecht: RU Utrecht.

3 Dossieranalyse

Korte omschrijving	Dossieranalyse is een methode om (kwalitatief, eventueel gecombineerd met kwantitatief) onderzoek te doen naar discriminatie-ervaringen. Door dossiers van ADV's, politie en/of het College voor de Rechten van de Mens et cetera te bestuderen kunnen vragen beantwoord worden over de verschillende manieren waarop discriminatie wordt ervaren. De dossieranalyse biedt aanvullend inzicht op de cijfers (van meldingen en registraties), omdat hier niet alleen naar aantallen wordt gekeken, maar juist naar de casuïstiek. Deze vorm van onderzoek kan ook ingezet worden naar aanleiding van specifieke vragen naar aanleiding van meldingen en geregistreerde discriminatie-incidenten, die niet slechts op basis van die cijfers beantwoord kunnen worden, maar waarvoor nader onderzoek van de meldingen/registraties nodig is.
Inzicht in	<ul style="list-style-type: none"> • Discriminatie-ervaringen die (bepaalde groepen) mensen hebben en in welke context zij discriminatie ervaren. • Wat mensen doen als zij discriminatie ervaren. • Strategieën die worden toegepast om discriminatie aan te kaarten.
Mogelijke onderzoeksvragen	<ul style="list-style-type: none"> • Is er een bepaalde plek in gemeente x waar (relatief) veel gediscrimineerd wordt? • Hoe ontstaan en ontwikkelen situaties van discriminatie in de woonomgeving? • Welke argumenten gebruiken portiers om mensen (al dan niet terecht) niet binnen te laten in een horecagelegenheid? • Op welk moment in hun loopbaan ervaren melders discriminatie? • Is er sprake van discriminatie op grond van ras in het onderwijs? • Wat is het verschil tussen gemeente A en B als het gaat om discriminatie op grond van ras zoals blijkt uit meldcijfers bij de ADV, politie en het College voor de Rechten van de Mens?
Aanpak onderzoek, aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> • Beoordeel of de dossiers die je wilt gebruiken voor je onderzoek voldoende informatie van goede kwaliteit bevatten om je onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. • Het kan veel tijd kosten om toegang te krijgen tot de dossiers van andere organisaties, bovendien kunnen zij voorwaarden stellen aan het gebruik van hun gegevens. • Bedenk van te voren op welke manier je de dossiers gaat bekijken. Stel jezelf duidelijke vragen en doelen. • Hou er rekening mee dat je nu te maken hebt met discriminatie-ervaringen die ergens zijn gemeld. Uit onderzoek is bekend dat veel ervaringen nergens worden gemeld, het beeld dat de dossieranalyse oplevert kent dan ook altijd zijn beperkingen. Wijs de lezers van jouw rapport daar op.
Voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> • Kik, J. & S. Spoelstra (2009) <i>Discriminatiemonitor Woonomgeving: Hollands Midden en Haaglanden</i> Den Haag: Bureau Discriminatiezaken Hollands Midden en Haaglanden. • Schriemer, R. (2008) <i>Vrij Baan: Analyse van discriminatie op de arbeidsmarkt</i> Rotterdam: RADAR.
Voor meer informatie over methodologie bij dit type onderzoek zie	<ul style="list-style-type: none"> • Berg, B.L. & H. Lune (2012) 'An Introduction to Content Analysis' in: B.L. Berg & H. Lune (eds.) <i>Qualitative Research Methods for the Social Sciences</i> San Francisco: Peachpit Press. • Boer, F. de (2011) '<i>De Grounded Theory Approach: een update</i>' KWALON 16(1): 25 - 33. • Flick, U. (2009) 'Coding and Categorizing' in: U. Flick <i>An Introduction to Qualitative Research</i> London: Sage.

4 Kwantitatief onderzoek: enquête

Korte omschrijving	<p>Met enquêteonderzoek kun je (voornamelijk) gesloten vragen voorleggen aan een grote respondentengroep. Dit kan schriftelijk, telefonisch of face-to-face. Je verwerkt de data op kwantitatieve wijze (bijvoorbeeld: 45% van de respondenten heeft bij vraag 1 antwoord a gegeven).</p> <p>Enquêteonderzoek naar discriminatie kan gaan over discriminatie-ervaringen van mensen, waarbij het qua omvang handig is om een specifieke groep te onderzoeken (bijvoorbeeld lesbiennes, moslims op de middelbare school, 50-plussers). Maar met enquêteonderzoek kun je ook opinies, attitudes of hypothetisch gedrag van mensen onderzoeken of de mate waarin zij discriminatie van specifieke groepen waarnemen.</p> <p>Enquêteonderzoek kan ook gedaan worden onder een vast panel van respondenten, bestaande uit bijvoorbeeld LHBT's, waarbij je een vaste steekproef hebt aan wie je (bijvoorbeeld online) verschillende vragenlijsten voorlegt.</p> <p>Het doen van uitgebreid, representatief enquêteonderzoek, dat je kunt generaliseren naar de hele populatie, is complex en kostbaar. Het kan voor een ADV daarom interessant zijn om dit in samenwerking met andere partijen uit te (laten) voeren. Ook kunnen vragen over discriminatie (bijvoorbeeld naar persoonlijke discriminatie-ervaringen) opgenomen worden in periodieke enquêteonderzoeken die gemeenten aan hun burgers voorleggen. Denk aan brede burgersurveys of een veiligheidsmonitor. Dat biedt het voordeel dat het onderzoek periodiek wordt herhaald, wat inzicht biedt in ontwikkelingen. Indien de vragen over discriminatie in dergelijke gemeentelijke onderzoeken identiek zijn, biedt het bovendien de mogelijkheid om gemeenten te vergelijken.</p> <p>Soms bestaat de mogelijkheid om aanvullende analyses uit te voeren op een bestaand databestand van derden, wat tevens een manier is om onderzoek onder grote respondentengroepen binnen het bereik van een ADV te brengen.</p>
Inzicht in	<ul style="list-style-type: none"> • Ervaringen • Opinies • Attitudes en • Gedragsintenties van respondenten <p>Enquêteonderzoek naar discriminatie-ervaringen biedt inzicht in:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ervaren discriminatie in een gemeente of regio, ook van situaties die men doorgaans niet of minder snel meldt • Ervaren discriminatie per terrein of op een specifiek terrein • Ervaren discriminatie per grond of op een specifieke grond • Aard/wijze van discriminatie • Indien representatieve steekproef: inzicht in omvang van discriminatie-ervaringen • Als periodiek herhaald: inzicht in trends en ontwikkelingen
Mogelijke onderzoeksvragen	<ul style="list-style-type: none"> • Geven ouders van kinderen in de basisschoolleeftijd de voorkeur aan een 'zwarte', 'witte' of 'gemengde' school voor hun kinderen? • Hoe en waar worden mensen met een fysieke beperking gediscrimineerd? (volgens een brede respondentengroep) • Moet Zwarte Piet afgeschaft of aangepast worden?

	<p>Mogelijke vragen bij onderzoek naar discriminatie-ervaringen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wordt er discriminatie ervaren in gemeente x? • Op welke grond wordt er het meest discriminatie ervaren in regio y? • Waar voelt men zich gediscrimineerd? • Door wie voelt men zich gediscrimineerd? • Welke actie ondernemen mensen als zij discriminatie hebben ervaren? • Ervaren homoseksuele mannen discriminatie op de werkvloer?
Aanpak onderzoek, aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> • Indien een enquête wordt uitgezet onder een representatieve steekproef (wat betekent dat de respondentengroep qua verdeling naar voor het onderzoek relevante kenmerken een afspiegeling is van de totale populatie), dan kun je de bevindingen gebruiken om uitspraken te doen over de gehele populatie. In andere gevallen zul je voorzichtiger moeten zijn met de conclusies die je trekt. • Bij vragen over gevoelige onderwerpen bestaat het risico dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden geven. Dit kun je deels ondervangen door iets op verschillende manieren te vragen en vervolgens na te gaan of men op dezelfde soort vragen hetzelfde soort antwoord geeft. • Wanneer je een onderzoekspanel tot je beschikking hebt, kun je eenvoudig, snel respondenten benaderen voor deelname aan een enquête. In Kennemerland is er bijvoorbeeld een Pink Panel (zie de verwijzing naar de publicatie van Van Haften hieronder). Dat maakt het makkelijker en goedkoper om regelmatig een onderzoek uit te zetten. Als je een panel wilt samenstellen dat representatief is voor de hele populatie (bijvoorbeeld voor alle 60-plussers in regio X), dan kost dat echter wel de nodige inspanning. • Werk samen met gemeenten om vragen naar discriminatie-ervaringen (en eventueel andere vragen op het gebied van discriminatie) te laten opnemen in bestaande periodieke enquêtes onder burgers, om de uitvoering van dit onderzoek in zoveel mogelijk gemeenten te kunnen borgen. • Maak zoveel mogelijk gebruik van vragen die in bestaande periodieke enquêtes worden gebruikt (de vragen naar ervaren discriminatie in de Burgermonitor Amsterdam en Omnibusenquête Rotterdam zijn reeds op elkaar afgestemd) zodat de ADVs gezamenlijk kunnen werken aan een landelijk vergelijkbare database.
Voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> • Aben, M. (2008) <i>Terug in de kast? Een belevingsonderzoek naar de aard en omvang van homodiscriminatie in Utrecht</i> Utrecht: Bureau Discriminatiezaken Utrecht. • Kik, J. (2010) <i>Buiten beeld? Een verkennend onderzoek naar discriminatie op grond van handicap en chronische ziekte</i> Den Haag: Bureau Discriminatiezaken Hollands Midden en Haaglanden. • Mink, I. & R. Schriemer (2009) <i>Roze is overal. Een onderzoek naar ervaringen met discriminatie en intolerantie van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen, biseksuelen en transgenders</i> Rotterdam: RADAR. • Andriessen, I., Fernee, H. & K. Wittebrood (2014) <i>Ervaren discriminatie in Nederland</i> Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. <p>Panelonderzoek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Haften, M. van & F. Janss (red.) (2014) <i>Homovijandigheid komt meer voor dan je denkt. Rapportage Pink Panel Kennemerland 2014. Digitaal onderzoekspanel veiligheid lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders (LHBT's) in Kennemerland</i> Haarlem: Bureau

	<p>Discriminatiezaken Kennemerland.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ligtvoet, P., Haafte, M. Van & F. Janss (2012) <i>ROZE KAART PROVINCIE NOORD-HOLLAND 2010-11: Homo-emancipatiebeleid in 57 Noord-Hollandse gemeenten ondersteund door ervaringen van de doelgroep (Pink Panel Noord-Holland) en aangevuld met Couleur locale</i> Haarlem: Art.1/Bureau Discriminatiezaken Kennemerland. <p>ADV's als opdrachtgever van (grootschalig/representatief) enquêteonderzoek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerschool, L. & A. Lempens (2012) <i>Discriminatieklimaat Gelderland en Overijssel</i> Hoorn: I&O Research. • Franx, K., De Haan, B. & A. Lempens (2014) <i>Tolerantieklimaat sportverenigingen Noord-Holland Noord</i> Alkmaar/Hoorn: Art.1 Bureau Discriminatiezaken Noord-Holland Noord/I&O Research. • Horrevorts, E. & A. Lempens, A. (2013) <i>Peiling informatie- en ondersteuningsbehoefte bij pesten, buitensluiten en discriminatie</i> Alkmaar/Hoorn: Art.1 Bureau Discriminatiezaken Noord-Holland Noord/I&O Research. <p>Enquêteonderzoek door gemeenten met opname van vragen naar discriminatie ervaringen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Graaf, P. De (2012) <i>Rotterdamers over hun stad : Omnibusenquête 2012. Feitenkaart</i> Rotterdam: 2012. • Michon, L. ; Lindeman, E. ; Schippers, D. ; Schwarz, H. & Bosveld, W. (2014) <i>De Amsterdamse Burgermonitor 2013</i> Amsterdam : Gemeente Amsterdam - dienst onderzoek en statistiek.
<p>Voor meer informatie over methodologie bij dit type onderzoek zie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Brinkman, J. (2000) <i>De vragenlijst</i> Groningen: Noordhoff Uitgevers B.V. • Korzilius, H. (2008) <i>De kern van enquête-onderzoek</i> Assen: Van Gorcum. • Verhoeven, N. (2014) <i>Wat is onderzoek? Praktijkboek voor methoden en technieken</i> Den Haag: Boom Lemma.

5 Kwalitatief onderzoek: interviews en/of focusgroepen

Korte omschrijving	<p>Kwalitatief onderzoek is gericht op het beantwoorden van 'waarom' en 'hoe' vragen. Het gaat niet om cijfers, maar meer om het leren begrijpen of verklaren van een gedrag of een proces. Het afnemen van interviews is een veelgebruikte vorm van kwalitatief onderzoek. Bij onderzoek naar discriminatie zijn de respondenten mensen die tot een bepaalde groep behoren, bijvoorbeeld: werkgevers, mensen die als professional met situaties of groepen te maken hebben waar discriminatie mogelijk een rol speelt of mensen die beschuldigd worden van discriminatie.</p> <p>Een belangrijke vorm van onderzoek naar discriminatie is het houden van interviews met mensen die <i>persoonlijk</i> discriminatie hebben ervaren.</p>
Inzicht in	<ul style="list-style-type: none"> • De aard van een fenomeen • Gedrag van mensen en • Motieven voor dit gedrag <p>Interviewonderzoek naar discriminatie-ervaringen biedt inzicht in:</p> <ul style="list-style-type: none"> • discriminatie-ervaringen die (bepaalde groepen) mensen hebben en de context waarin zij discriminatie ervaren • de impact van ervaren discriminatie • wat mensen doen als zij discriminatie ervaren (bijvoorbeeld wel/niet melden; situaties vermijden) • de reden waarom mensen op een bepaalde manier reageren als zij discriminatie ervaren (bijvoorbeeld waarom wel/niet melden)
Mogelijke onderzoeksvragen	<ul style="list-style-type: none"> • Welke vooroordelen bestaan er onder VMBO-leerlingen over mensen met een donkere huidkleur? • Hoe reageren jongerenwerkers als zij te maken krijgen met discriminerend gedrag van jongeren onderling? • Hoe staan werkgevers tegenover werknemers die moslim zijn? • Zijn er spanningen tussen verschillende etnische groepen bewoners? <p>Mogelijke vragen bij onderzoek naar discriminatie-ervaringen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoe en in welke context ervaren lesbiennes in gemeente/regio x discriminatie? • Hoe reageren mensen die zich vanwege hun leeftijd gediscrimineerd voelen door een uitzendbureau of bedrijf in regio x daarop? Melden ze het ergens? heeft het invloed op hun verdere zoektocht naar werk? • Wat verwachten mensen die discriminatie ervaren in hun directe woonomgeving van hun gemeente? Wat zien zij als oplossing?
Aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> • Maak het onderzoek niet te breed, dus niet over discriminatie op alle gronden, maar kies een specifieke grond en/of terrein, of een bepaalde doelgroep. • Bepaal hoe de onderzoekspopulatie eruit ziet: wie zijn potentiële respondenten? Let op: het kan moeilijk zijn om respondenten te werven als je een heel specifiek vraagstuk onderzoekt of als het onderwerp gevoelig ligt. • Stel een vragenlijst op met open vragen of werk met een topiclijst. Let er altijd op dat je respondenten tijdens het interview geen woorden in de mond legt en hun antwoorden niet verkeerd interpreteert. • Hou een open blik: probeer niet te snel conclusies te trekken als je een aantal interviews hebt gedaan. Het risico is dat je dan geen oog meer hebt voor bevindingen die juist in een andere richting wijzen.

	<ul style="list-style-type: none"> • Interviews kunnen één op één worden afgenomen, of in een focusgroep. Eén op één interviews zijn soms geschikter om (in detail) over persoonlijke ervaringen te spreken. Het voordeel van focusgroepen is de interactie tussen respondenten, waardoor je mogelijk andere informatie krijgt dan wanneer je hen alleen had gesproken. • Gebruik verschillende kanalen om respondenten te werven; vraag bijvoorbeeld of relevante belangen- of andere organisaties een verzoek willen uitzetten bij hun achterban; mogelijk kun je melders bij de ADV benaderen; plaats een oproep op de website van je organisatie. Hou er rekening mee dat de manier waarop je respondenten werft van invloed kan zijn op het resultaat. Bijvoorbeeld als je alleen respondenten spreekt die zijn aangesloten bij een belangenorganisatie. Bij moeilijk bereikbare doelgroepen is het soms de enige manier, wees je dan bewust van de beperkingen van je onderzoek. <p>Bij onderzoek naar discriminatie-ervaringen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Benoem wat je verstaat onder een discriminatie-ervaring (bijv. door respondent als zodanig benoemd; niet noodzakelijk juridisch getoetst) • Informeer of respondenten in de afgelopen periode (12 maanden is gebruikelijk) discriminatie (eventueel op een bepaald terrein) hebben ervaren: daarover wil je ze tenslotte gaan interviewen
Voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> • Schriemer, R., Mink, I., Grunenberg, S. & S. Spoelstra (2012) <i>Polarisatie in de veiligheidsregio Rijnmond?</i> Rotterdam: RADAR. <p>Onderzoek naar discriminatie-ervaringen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Haaften, M. van (2010) <i>Op gelijke voet. Onderzoek naar ervaringen van mensen met een lichamelijke beperking op de arbeidsmarkt</i> Haarlem: Bureau Discriminatiezaken Kennemerland. • Mink, I. & R. Schriemer (2010) <i>Gay in Rotterdam. Down & out of out & proud?</i> Rotterdam: RADAR. • Schriemer, R. & S. Kasmi (2007) <i>Gevallens en gevoelens van discriminatie onder Marokkaanse Rotterdammers</i> Rotterdam: RADAR.
Voor meer informatie over methodologie bij dit type onderzoek zie	<ul style="list-style-type: none"> • Boeije, H. (2005) <i>Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen</i> Amsterdam: Boom Onderwijs. • Brinkman, J. (2000) <i>De vragenlijst</i> Groningen: Noordhoff Uitgevers B.V. • Evers, J. (red.) (2007) <i>Kwalitatief interviewen: kunst én kunde</i> Den Haag: LEMMA. • Wester, F. & V. Peters (2004) <i>Kwalitatieve analyse, uitgangspunten en procedures</i> Hilversum: Coutinho.

6 Trending topic onderzoek

Korte omschrijving	Een trending topic onderzoek is een onderzoek naar alles wat als <i>betekenisdrager functioneert en een rol speelt in communicatie</i> (Van den Berg 2004a: 30), denk aan berichten die mensen op een forum plaatsen of in andere sociale media, maar ook aan artikelen in de krant. Dit soort onderzoek kan een belangrijke bijdrage leveren aan de verdieping van inzichten in sociale verhoudingen, identiteiten en het maatschappelijk debat. Bronnen voor dit onderzoek zijn de eerder genoemde sociale media en krantenartikelen, maar ook vacatureteksten, beleidsstukken en beeldmateriaal. Het is een analyse van hoe “meningen en werkelijkheden discursief - dat wil zeggen in taal - geconstrueerd worden” (ibid.). Om iets te kunnen zeggen over concrete gevolgen van de uitingen op de samenleving zal het onderzoek aangevuld moeten worden met andere vormen van onderzoek.
Inzicht in	<ul style="list-style-type: none"> • Het gebruik van symbolen en retoriek in (reacties op) discriminerende berichten door verschillende partijen • De manier waarop of de mate waarin er online gemeenschappen ontstaan rondom een bepaald onderwerp • De manier waarop (online of in kranten etc.) betekenis wordt gegeven aan discriminatie of ongelijkheid en hoe dit leidt tot legitimering (sociale categorisering)
Mogelijke onderzoeksvragen	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe wordt er door verschillende groepen over elkaar gesproken en geschreven? • Hoe dragen de media bij aan de beeldvorming over hoogopgeleide vrouwen? • Is er sprake van online gemeenschapsvorming door groep x? • Is er sprake van een veranderd beeld over groep x in gemeente a? • Worden er grenzen tussen ‘wij’ en ‘zij’ opgeworpen middels media-uitingen? Zo ja, hoe? • Wat zijn, afgaande op reacties in verschillende media, de verschillende standpunten over zwarte piet?
Aanpak onderzoek, aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> • Stel voordat je de bronnen bekijkt een analytisch instrumentarium op (d.w.z. een lijst termen en beeldkenmerken die je meeneemt in je analyse) om te voorkomen dat je op basis van eigen voorkeuren en vooronderstellingen de teksten gaat interpreteren. Maak hierbij, voor zover mogelijk, gebruik van interpretatieregels die in het sociale verkeer zelf gehanteerd worden.
Voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> • Eissens, R. (2014) <i>Haat tegen Marokkanen en Antisemitisme op Twitter: Scanneronderzoek door het Meldpunt Discriminatie Internet (MDI)</i> Amsterdam: Stichting Magenta, Meldpunt Discriminatie Internet.
Voor meer informatie over methodologie bij dit type onderzoek zie	<ul style="list-style-type: none"> • Berg, H. van den (2004a) ‘Discoursanalyse’ <i>KWALON</i> 9(2): 29 - 39. • Berg, H. van den (2004b) ‘Discoursanalyse in de praktijk’ <i>KWALON</i> 9(3): 27 - 34. • Costelloe, L. (2014) ‘Discourses of sameness: Expressions of nationalism in newspaper discourse on French urban violence in 2005’ <i>Discourse & Society</i> 25(3): 315 - 340. • Oh, O., Agrawal, M. & H. R. Rao (2013) ‘Community Intelligence and Social Media Services: A Rumor Theoretic Analysis of Tweets During Social Crises’ <i>MIS Quarterly</i> 37(2): 407 - 426.

7 Literatuuronderzoek/deskresearch

Korte omschrijving	Literatuuronderzoek is een onderzoek waarbij je de onderzoeksvraag beantwoordt door (wetenschappelijke) literatuur (artikelen, boeken, etc.) te bestuderen, analyseren en te beschrijven. Deskresearch is iets uitgebreider, hier valt het achterhalen van informatie middels telefoon of het versturen van brieven en e-mails ook onder. Samengevoegd gaat het dus om het achterhalen van informatie over een bepaald onderwerp of fenomeen, door het raadplegen van verschillende typen bronnen. Structurele <i>screening</i> van vacatureteksten of mediaberichten (zie 1), dossieronderzoek (zie 3) en <i>trending topic</i> onderzoek (zie 6) zijn vormen van deskresearch.
Inzicht in	<ul style="list-style-type: none"> • De stand van zaken in een bepaald onderzoeksgebied: wat is er allemaal bekend over: <ul style="list-style-type: none"> - een bepaalde problematiek - een mogelijke aanpak van een problematiek - specifieke details of processen • de verschillende perspectieven op een bepaald probleem/fenomeen; de discussie die daarover gaande is
Mogelijke onderzoeksvragen	<ul style="list-style-type: none"> • Wat zijn methoden voor de aanpak van discriminatie op de werkvloer en wat blijkt uit verschillende evaluaties over de effecten hiervan? • Wie zijn gevoelig voor discriminatie bij het zoeken naar een baan? • Wat is er uit onderzoek al bekend over discriminatie van mensen met een beperking? Wat weten we nog niet?
Aanpak onderzoek, aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> • Bedenk vooraf een heldere en afgebakende onderzoeksvraag (eventueel met deelvragen) • Bepaal aan welke criteria de literatuur moet voldoen, voordat je aan de zoektocht begint (bijvoorbeeld in welke jaren is het gepubliceerd? In welke taal of in welk land gepubliceerd?) • Sommige bronnen zijn niet gepubliceerd, maar bij navraag wel beschikbaar. Twijfel je? Nabellen helpt. • Kies je bronnen zorgvuldig, neem niet zomaar overal genoeg mee. Zijn bronnen recent en betrouwbaar? Gebruik indien mogelijk meerdere bronnen. • Geef een beschrijving van de aard van de data. Wanneer je bijvoorbeeld meldcijfers gebruikt zet je erbij of deze van de ADV, politie of het College voor de Rechten van de Mens komen. • Breng eerst in kaart welke websites bruikbaar zijn, stel steekwoorden op waarop je die sites kan doorzoeken. Let op synoniemen, antoniemen etc.)
Voorbeelden van onderzoek	<p>College voor de Rechten van de Mens (2014) <i>De juiste persoon op de juiste plaats: De rol van stereotypering bij de toegang tot de arbeidsmarkt</i> Utrecht: College voor de Rechten van de Mens.</p> <p>Gomes, M. & I. Mink (2012) <i>Wel ouder, maar geen oudje. Een verslag van een onderzoek naar vooroordelen over en discriminatie van ouderen</i> Rotterdam: Pluspunt/RADAR.</p> <p>Mink, I. (2010) <i>Beperkt, onbeperkt. Een studie naar ervaringen van mensen met een beperking met discriminatie en uitsluiting</i> Rotterdam: RADAR.</p>
Mogelijke informatiebronnen	<ul style="list-style-type: none"> • Databanken zoals de Kennisbank of CBS StatLine • Online zoekmachines als Google Scholar • Jurisprudentie van bijvoorbeeld het College voor de Rechten van de Mens of de Jurisprudentie Database • Gemeenten • Belangenorganisaties zoals het COC, ANGO, TANS, etc.

	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoeksbureaus en kennisinstituten zoals Movisie, SCP, etc. • Cijfers van registraties van meldingen, aangiften et cetera, van ADV, politie en/of het College voor de Rechten van de Mens • Catalogi en repositories van universiteiten • Kranten en tijdschriften • Archieven in elektronische of papieren vorm
<p>Voor meer informatie over methodologie bij dit type onderzoek zie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Haag, E. & J. Dirven (2008) <i>Schrijven in stappen: handleiding voor verslaglegging van literatuuronderzoek</i> Den Haag: Boom Lemma. • Hogeschool van Amsterdam (s.a.) <i>Deskresearch: wat is dat?</i> • Sanders, E. (2012) <i>Slimmer zoeken op internet: een praktische gids voor wie optimaal gebruik wil maken van internet.</i> • Scriptie Af (s.a.) <i>Literatuurstudie.</i> • Veen, M. van & K. Westerkamp (2010) <i>Deskresearch: Informatie selecteren, beoordelen en verwerken</i> Amsterdam: Pearson.

8 Flitsonderzoek

Korte omschrijving	Het flitsonderzoek is een aanvulling op het huidige onderzoeks aanbod, waarmee ADV's in kunnen springen op actuele gebeurtenissen of ontwikkelingen. Het betreft een verkennend onderzoek gericht op het beantwoorden van 'waarom' en 'hoe' vragen. Het gaat om het leren begrijpen of verklaren van een specifieke gebeurtenis of ontwikkeling, waarbij de nadruk ligt op de beleving hiervan door (direct of indirect) betrokkenen. De studie wordt gebaseerd op (korte) interviews en informele gesprekken, die plaatsvinden bij mensen thuis en op publieke plaatsen. Het onderzoek wordt in kort tijdsbestek uitgevoerd en leidt tot een beknopt rapport waarmee wordt beoogd een bijdrage te leveren aan een actueel maatschappelijk debat.
Inzicht in	De beleving en duiding van een specifieke gebeurtenis, ontwikkeling of actueel fenomeen door verschillende (direct of indirect) betrokkenen.
Mogelijke onderzoeksvragen	<ul style="list-style-type: none"> • Waarom wordt volgens de buurtbewoners/professionals in de wijk een bepaald allochtoon gezin niet geaccepteerd in buurt x? • Hoe komt het volgens de docenten dat de interetnische spanningen op school A veelvuldig voorkomen? • Kan de Sinterklaasoptocht in uw gemeente volgens de inwoners hetzelfde blijven als in voorgaande jaren? • Zijn winkeliers op de hoogte van de gelijkebehandelingswetgeving wat betreft werving en selectie? • Hoe ervaren 60-plussers de beeldvorming over ouderen? • Horen verloskundigen in hun praktijk verhalen van cliënten van wie het contract niet wordt verlengd (vermoedelijk) vanwege zwangerschap?
Aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> • Bepaal hoe de onderzoekspopulatie eruit ziet: wie zijn potentiële respondenten? Let op: het kan moeilijk zijn om respondenten te werven als je een heel specifiek vraagstuk onderzoekt of als het onderwerp gevoelig ligt. Eén op één interviews zijn over het algemeen het meest geschikt om over persoonlijke ervaringen te spreken. • Stel een vragenlijst op met open vragen of werk met een topiclijst. Let er altijd op dat je respondenten tijdens het interview geen woorden in de mond legt en hun antwoorden niet verkeerd interpreteert. • Als je het flitsonderzoek met meerdere personen uitvoert, neem de vragenlijst dan gezamenlijk door en zorg ervoor dat iedereen hetzelfde doel voor ogen heeft. Welke informatie gaan jullie ophalen? • Hou een open blik: probeer niet te snel conclusies te trekken als je een aantal gesprekken hebt gevoerd. Het risico is dat je dan geen oog meer hebt voor bevindingen die juist in een andere richting wijzen. • Dit type onderzoek kan goed gebruikt worden om een omstreden gebeurtenis waar veel media-aandacht voor is te duiden, om te peilen hoe er in de (lokale of regionale) samenleving mee wordt omgegaan. Zie het voorbeeld over Project X.
Voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> • Bähre, E. & G. van den Broek (2013) <i>Project X Haren: Morele paniek over Jeugd, Technologie en Crisis</i> Leiden: Universiteit Leiden.
Voor meer informatie over methodologie bij dit type onderzoek zie:	<ul style="list-style-type: none"> • Evers, J. (red.) (2007) <i>Kwalitatief interviewen: kunst én kunde</i> Den Haag: LEMMA. • Boeije, H. (2005) <i>Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen</i> Amsterdam: Boom Onderwijs. • Brinkman, J. (2000) <i>De vragenlijst</i> Groningen: Noordhoff Uitgevers B.V. • Wester, F. & V. Peters (2004) <i>Kwalitatieve analyse, uitgangspunten en procedures</i> Hilversum: Coutinho.

9 Casestudy

Korte omschrijving	Een casestudy is een studie van één of enkele gevallen, waarbij het bijvoorbeeld kan gaan om een persoon, een groep, een organisatie of een gebeurtenis. Je bestudeert een sociaal verschijnsel intensief door één of enkele gevallen met meerdere methoden diepgaand en langdurig te onderzoeken, eventueel met het doel om de bevindingen te kunnen generaliseren naar een groter geheel van gevallen. Gebruikte onderzoekstechnieken zijn bijvoorbeeld (participerende) observatie, diepte-interviews (zie 5), dossieranalyse (zie 3) en het gebruik van bestaande gegevens (zie 7 over deskresearch). Het onderzoek heeft vooral een kwalitatief karakter, al is het mogelijk om binnen een casestudy kwantitatieve analyses uit te voeren. Een casestudy kan gericht zijn op het verklaren van een sociaal verschijnsel, het begrijpen óf het veranderen ervan. Deze laatste variant staat ook bekend als actieonderzoek. In actieonderzoek staat de gerichtheid op actie en het streven naar praktisch bruikbare theorieën centraal.
Inzicht in	<ul style="list-style-type: none"> • Het hoe en waarom van een sociaal verschijnsel • De mogelijkheid om een sociaal verschijnsel te beïnvloeden
Mogelijke onderzoeksvragen	<ul style="list-style-type: none"> • Wat is er door verschillende betrokken partijen gedaan naar aanleiding van bekladdingen, bedreigingen en andere geweldsuitingen gericht tegen (bezoekers van) moskee x en wat was het effect hiervan volgens slachtoffers en betrokken partijen? • Is er in buurt y sprake van spanningen tussen ouderen uit verschillende etnische groepen? • Hoe is een specifieke situatie van langdurig geweld tegen een homoseksuele man in zijn woonomgeving ontstaan en hoe heeft deze zich ontwikkeld?
Aanpak onderzoek, aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> • Een casestudy is vooral geschikt voor het beantwoorden van vragen waarin de nadruk ligt op het gedetailleerd beschrijven van een proces of verschijnsel, waarin er aandacht is voor verschillende interpretaties door betrokkenen, het verklaren van verschijnselen of de evaluatie van beleidsmaatregelen. • Je kunt voor een casestudy kiezen als er weinig eenheden zijn die je kunt onderzoeken in verhouding tot de factoren die je wilt onderzoeken. Bijvoorbeeld als het sociale verschijnsel zich zelden voordoet, als je een verkennend onderzoek wilt doen of alleen in één of enkele gevallen geïnteresseerd bent. • Verschillende criteria zijn van belang voor de kwaliteit van een onderzoeksontwerp, denk aan de betrouwbaarheid en validiteit. Een voorbeeld: de deelnemercheck. Leg de interpretaties en onderzoeksbevindingen ter controle voor aan de onderzochte respondenten. • Als voorbereiding op de dataverzameling stel je een casestudy protocol op, train je de onderzoekers en voer je eventueel een pilot uit.
Voorbeelden	<ul style="list-style-type: none"> • Grijsen, C. (2013) <i>De handhaving van discriminatiewetgeving in de politiepraktijk</i> Den Haag: Boom Lemma. • Kik, J. & S. Spoelstra (2009) <i>Discriminatiemonitor Woonomgeving: Hollands Midden en Haaglanden</i> Den Haag: Bureau Discriminatiezaken Hollands Midden en Haaglanden. • Witte, R. (2008) <i>Racistische overlast in Waspik: Analyse van de aanpak en lessen voor gemeenten Waar ging het mis? En hoe kun je dat voorkomen?</i> Utrecht: Forum.

	<ul style="list-style-type: none"> • Witte, R. & Moors, H. (2014) <u><i>Gestreden als Don Quichot tegen windmolens: Onderzoek naar geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun directe woonomgeving</i></u> Tilburg: Lokaal Centraal.
Voor meer informatie over methodologie bij dit type onderzoek zie	<ul style="list-style-type: none"> • Braster, J. F. A. (2000) <i>De kern van casestudy's</i> Assen: Van Gorcum. • Swanborn, P. (2013) <i>Case studies. Wat, wanneer en hoe</i> Den Haag: Boom Lemma. • Yin, R.K. (2012) <i>Applications of Case Study Research</i> London: Sage.